

РАЗЛОЗИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ПРИТВОРА У КРИВИЧНОПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ УЗ ОСВРТ НА ПРАКСУ ДОМАЋИХ СУДОВА И ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Јелена Матијашевић Обрадовић, Иван Јоксић
Универзитет Привредна академија у Новом Саду,
Правни факултет за привреду и правосуђе

У раду се детаљније разматрају разлози за одређивање притвора, прописани Законом о кривичном поступку, пре свега, први и основни услов – основана сумња, а потом и четири опциона разлога, алтернативно постављена у одредбама Закона: 1. опасност од бекства, 2. ометање поступка опструкцијом доказа, 3. опасност од понављања, довршавања или чињења кривичног дела којим окривљени прети, 4. тежина кривичног дела и узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Кључне речи: *притвор, Законик о кривичном поступку, судска пракса, пракса Европског суда за људска права*

Увод

Притвор је најстрожа од свих предвиђених мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка. Суштина ове мере је у одузимању слободe кретања по основу одлуке суда, када су испуњени услови предвиђени Законом о кривичном поступку¹ (у даљем тексту: Законик) и у случају да се иста сврха не може остварити другом мером (тзв. *ултима ратио* у примени мере притвора). Затим, члан 210 Законака упућују на још две веома битне карактеристике притвора. Наиме, дужност је свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвору. Коначно, у току целог поступка притвор ће се укинути чим престану разлози на основу којих је био одређен (тзв. обавезно официјелно укидање притвора по престанку разлога на основу којих је исти био одређен).

¹ Законик о кривичном поступку, „Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

Опште одредбе о притвору и његовом трајању налазе се и у Уставу Републике Србије² (чланови 30–31). Уставни ранг притвора као мере обезбеђења присуства окривљеног оправдан је имајући у виду чињеницу да се овом мером најдубље задира у Уставом загарантоване слободе и права грађана.

Да би се одредио притвор морају бити испуњени законски разлози за одређивање притвора. Њих има више и Закоником су изричито прописани. Тачније, Законик прописује основни услов и посебне услове за одређивање притвора. Према пракси Европског суда за људска права, *пракса држања лица у притвору без конкретнос правног основа, услед непостојања јасних прописа који уређују положај лица у притвору, с могућом последицом да лице буде лишено слободе у неограниченом временском периоду без одлуке суда, у супротности је с начелима правне сигурности и заштите од произвољног поступања, које представљају заједничку нит Конвенције и владавине права* (случај *Jėcius v. Lithuania*, 34578/97, 31. јули 2000. године).³ Према одредбама члана 211 Законика, притвор се може одредити против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, што је први и основни услов да би се уопште могао одредити притвор, а поред овог основног услова, који сам по себи није довољан, потребно је да постоји и један од следећих опционих разлога:

1) ако се окривљени крије или се не може утврдити његова истоветност или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства. У случају да је да се не може утврдити истоветност лица, притвор траје док се ова истоветност не утврди, а притвор који је одређен само због тога што оптужени очигледно избегава да дође на главни претрес може трајати до објављивања пресуде;

2) ако постоје околности које указују да ће окривљени уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче. У овом случају притвор ће се укинути чим се обезбеде докази због којих је притвор одређен;

3) ако особите околности указују да ће у кратком временском периоду окривљени поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети;

4) ако је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Кад изрекне пресуду на казну затвора испод пет година, суд може оптуженом који се брани са слободе одредити притвор ако постоје разлози наведени под тачкама 1) и 3), а оптуженом који се налази у притвору укинуће притвор, ако за притвор више не постоје разлози због којих је био одређен.

У наставку рада детаљније ће бити анализирани разлози за одређивање притвора, на првом месту основни услов за одређивање притвора, а потом сваки од Закоником прописаних опционих разлога.

² Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006.

³ Jeremy McBride, *Human rights and criminal procedure – the Case law of the European Court of human rights*, Savet Evrope – Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2009, str. 59.

Основана сумња као основни услов за одређивање притвора

У чл. 2 тач. 18) Закоником је дефинисана основана сумња, на начин да иста заправо представља скуп чињеница које непосредно указују да је одређено лице учинилац кривичног дела. Законик у досадашњим решењима није садржао дефиницију основане сумње, већ је то било препуштено кривичнопроцесној теорији и судској пракси. Према владајућем мишљењу, законским дефинисањем одређених степена сумње (основ сумње, основана сумња, оправдана сумња), није постигнут никакав значајан ефекат. Шта више, сматра се да такво дефинисање уопште и не треба да буде материја законског текста.

Према Бејатовићу, „у пракси се, вишегодишњим поступањем судова и уопште службених актера кривичне процедуре, изграђују стабилни критеријуми на којим доказима и ког степена доказног кредибилитета, се темељи основана сумња. По владајућем мишљењу, то и представља оправдани разлог што се до сада Закоником није дефинисала основана сумња, већ се то препуштало слободном уверењу службених актера кривичног поступка, а пре свега суда, с тим што је у том погледу, пресудан утицај устаљене судске праксе. То слободно уверење се наравно, реализује у оквирима начела слободне оцене доказа, те правила која се односе на терет доказивања“.⁴

У теорији се основана сумња често објашњава тако што се наводи да њено постојање почива на одговарајућим доказима већег квалитета, односно убедљивости у односу на оне на којима се темељи обична сумња, односно основи сумње.⁵ Стога се дакле може рећи да је за одређивање притвора потребан већи степен сумње него за покретање истраге (према одредбама новог Законика о кривичном поступку за покретање истраге је довољно постојање основа сумње).

Како Трешњев наводи, када је реч о истрази, треба имати у виду и да је суд у овој фази поступка први пут у могућности да цени квалитет сумње управо приликом одлучивања о одређивању притвора. „Ово стога што је тужилац тај који одлучује о покретању истраге, а суд нема могућност преиспитивања основаности наредбе о спровођењу истраге. Ситуација је другачија када је у питању одређивање или продужење притвора након потврђивања оптужнице. На седници Посебног одељења за организовани криминал и Посебног одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду заузето је правно схватање да у образложење решења о продужењу притвора после потврђивања оптужнице, треба унети да се ради о оправданој сумњи (која у себи, према члану 2 став 1 тачка 19), садржи и основану сумњу из члана 211 став 1), јер је након потврђивања оптужнице основана сумња (која је иначе минимум да би притвор уопште могао бити одређен) прерасла у оправдану сумњу (правно схватање заузето на заједничкој седници Посебног одељења за организовани криминал и Посебног одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду од 6. марта 2012)“.⁶

⁴ Stanko Bejatović et al, *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2013, str. 133.

⁵ Milan Škulić, Goran Ilić, *Vodič za primenu Zakonika o krivičnom postupku – sa tekstom Zakonika*, Paragraf Co d.o.o. i Paragraf Lex d.o.o, Beograd, 2013, str. 31.

⁶ Aleksandar Trešnjev, *Razlozi za određivanje pritvora prema novom Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije*, Zbornik radova „Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012, str. 71.

Када су у питању основи сумње и основана сумња, а исто важи и за нови Законом дефинисан степен сумње – оправдану сумњу, онда је једина начелна констатације могућа у погледу два основна аспекта:

1) Први аспект се односи на међусобни однос ова три степена сумње, који се одликује тиме, да су основи сумње нижи степен сумње у односу на основану сумњу, а оправдана сумња нешто виши степен сумње у односу на основану сумњу. Овде је посебно значајно и да основи сумње на нивоу којих се води како предистражни поступак, тако и истрага, почивају на доказима начелно мањег степена доказног кредибилитета од оних који су потребни за основану сумњу, а нарочито у погледу највишег степена сумње – оправдану сумњу, која представља облик сумње којим се омогућава „улазак“ у судску фазу поступка, с тим што је у јавно-тужилачкој истрази, без обзира што се она води на нивоу основа сумње, потребна додатно основана сумња да би се окривљеном одредио притвор.

2) Други аспект је процесног карактера и сходно њему су основи сумње карактеристични за предистражни поступак и истрагу, док основана сумња егзистира када је у тим фазама поступка потребан виши степен сумње да би се одредио притвор, а за потврђивање оптужнице је потребно постојање оправдане сумње.⁷

У пракси Европског суда за људска права, основана сумња је битан основ за одређивање притвора. Тако, у случају *Punzelt v. Czech Republic*, 31315/96, 25. април 2000. године, суд сматра да је код оптужбе против подносиоца представке засноване на чињеници да је депоновао два чека на 891,412 и 682,139 немачких марака (ДЕМ), као гаранцију у преговорима о продаји две робне куће, а да продавац није био у могућности да уновчи чекове, јер нису имали покриће, постојала основана сумња да је подносилац представке извршио кривично дело.⁸ Други пак случај Европског суда за људска права говори о следећем, а у контексту основане сумње као основног услова за одређивање притвора. Подносилац представке није оспоравао да власти располажу одређеним елементима који указују на његову кривичну одговорност, али је поднео чињеничне аргументе у циљу доказивања да су показатељи који упућују на његову кривицу могли бити лако оспорени, да су чињенице биле детаљније истражене. Суд, међутим, сматра, да није његова дужност да оцењује да ли су елементи, на којима се оптужбе заснивају, морали бити познати или детаљније испитани од стране надлежних органа у време када су донели решење о притвору. Задатак Суда је да испита да ли су елементи за које су органи власти знали, у време када је донета одлука о одређивању притвора, били основани у довољној мери да се верује да је он извршио кривично дело. Суд је испитао те елементе и није открио никакав очигледно неоснован или произвољан закључак који су из ових извукли надлежни органи. Стога, Суд не види разлог да сумња да су елементи којима су органи власти располагали били довољни да верују, у том тренутку, да је подносилац представке извршио кривично дело (*N C v. Italy*, 24952/94, 11. јануар 2001).⁹

⁷ Milan Škulić, Goran Ilić, *op. cit.*, str. 32-33.

⁸ Jeremy McBride, *op. cit.*, str. 62.

⁹ *Ibid.*, str. 62-63.

Опасност од бекства као опциони разлог за одређивање притвора

Према одредбама Законика о кривичном поступку, опасност од бекства обухвата следеће алтернативне ситуације: 1) скривање окривљеног, 2) немогућност, односно проблем утврђивања његовог идентитета (истоветности), 3) очигледно избегавање доласка на главни претрес у својству оптуженог, 4) постојање других околности које указују на опасност од бекства. Тумачећи одредбе ЗКП-а, долази се до закључка да ће опасност од бекства, а самим тим и разлог за одређивање притвора постојати у случају манифестовања било које од алтернативно прописаних ситуација, претходно побројаних.

Скривањем окривљени најчешће започиње бекство, мада скривање не ретко представља и припрему за реализацију бекства. Скривање се ипак не може поистоветити са бекством. За разлику од бекства, скривање не карактерише динамички карактер, већ више статички (нпр. притајеност на некој другој локацији).

Друга алтернативно прописана ситуација коју опасност од бекства обухвата јесте немогућност, односно проблем утврђивања идентитета односно истоветности окривљеног. Како Шкулић и Илић наводе, „у пракси је веома ретко да постоји проблем утврђивања идентитета, односно истоветности окривљеног, а то је при том и логички тешко замисливо, јер је обавезан услов за одређивање притвора и постојање основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело, због чега се претпоставља да је његов идентитет познат. У неким ситуацијама ипак може бити спорно питање правог идентитета одређеног лица, али је и тада потребно постојање основане сумње да је то лице учинило конкретно кривично дело, иако при том није познат потпуни идентитет тог лица, па то онда може бити посебан разлог за притвор“.¹⁰

Закоником је прописана и ситуација да опасност од бекства може постојати и приликом очигледног избегавања доласка на главни претрес у својству оптуженог. Разлог притварања због очигледног избегавања доласка на главни претрес у својству оптуженог се „темељи на важности обезбеђења присуства оптуженог на главном претресу, а у неким ситуацијама, што је фактичко питање, избегавање оптуженог да дође на главни претрес се може сматрати и његовим скривањем, односно бекством, па се тада притвор може одредити и из других разлога који се сматрају манифестацијом постојања опасности од бекства у смислу чл. 211 ст. 1 тач. 1). Потребно је да се ради о лицу у односу на које постоји оправдана сумња да је учинило кривично дело и у односу на које је већ поднесена оптужница, тако да је он у својству оптуженог, једном уредно позван, а суд оцени да очигледно избегава да дође на главни претрес. Довољно је да је само једном оптужени уредно позван, а није релевантно да ли се он том позиву одазвао.“¹¹

¹⁰ Milan Škulić, Goran Ilić, *op. cit.*, str. 33.

¹¹ Ovde ipak treba biti oprezan u oceni okolnosti iz kojih proizlazi očiglednost izbegavanja dolaska optuženog na glavni pretres, tako da ako je optuženi već više puta prisustvovao glavnom pretresu, a onda samo jednom izostao ili je izostao određeni relativno manji broj puta, a postupak već duže traje, sami ti izostanci po sebi, ne bi mogli da se smatraju očiglednim izbegavanjem da se dođe na glavni pretres. *Ibid.*, str. 36.

Поред изнетог, Законик је у тачки 1) чл. 211 оставио могућност да услед постојање других околности које указују на опасност од бекства притвор такође може бити одређен, што је свакако фактичко питање.

Битно је напоменути да је за одређивање притвора по опционом основу опасности од бекства потребно постојање конкретних околности које указују на опасност од бекства, јер у ситуацији када се у односу на неко лице води кривични поступак за учињено кривично дело, апстрактна опасност од бекства свакако постоји, али она није довољна да би се окривљеном одредио притвор.

Судска пракса у Србији обилује ставовима када су судови налазили да у одређеним ситуацијама постоји опасност од бекства, те је услед постојања ових околности било сасвим оправдано одредити притвор окривљеном.

Као постојање опасности од бекства судови су препознавали ситуације када се ради о страном држављанину који непријављено борави у Републици Србији у бараци без ознаке улице и броја (ОСБ, Кж. бр. 4689/2009 од 30. децембра 2009); када се ради о лицу без сталних радних обавеза, које је осуђивано више пута и када је са издржавања казне затвора побегло, при чему се против њега води кривични поступак због кривичног дела за које је предвиђена казна затвора преко десет година (ВСС, Кж 2. бр. 1228/05 од 25. јула 2005); када је лице са пријављеним боравиштем на адреси стана који је продало, а које ново боравиште није пријавило и непријављено борави на другим местима, при чему је након извршења дела било у бекству (ОСБ, Кж. бр. 2440/96 од 24. децембра 1996); итд.¹²

И пракса Европског суда за људска права познаје опасност од бекства као разлог због ког се одређује притвор, уколико у конкретном случају постоји. То се види из следећих случајева из праксе овог суда.

Суд истиче да опасност од бекства не може да се мери искључиво на основу тежине могуће казне, већ се мора оценити у односу на низ других важних чинилаца који могу или потврдити постојање опасности од бекства или указати да је опасност присутна у тако малој мери да се њоме не може оправдати притвор у преткривичном поступку... У том контексту нарочито се мора имати у виду карактер дотичног лица, његов морал, имовина, везе с Државом у којој је кривично гоњен, као и његови међународни контакти... У својим пажљиво образложеним одлукама бернски судови су се базирали на посебним карактеристикама ситуације у којој се налази подносилац представке: након што је променио своје пребивалиште из Швајцарске у Монте Карло, често је посећивао Немачку, Енглеску, Сједињене Државе и острво Ангила (где се претпостављало да поседује банку); тако је успоставио бројне блиске везе са страним државама. Штавише, он је у неколико наврата изјавио да жели да живи у Сједињеним Државама. Било је одређених показатеља да је још увек располагао значајним финансијским средствима ван своје земље и да је поседовао неколико различитих пасоша. Као самац, особа којој нису били потребни контакти, подносилац не би имао проблема да живи сакривен изван Швајцарске. Федерални суд ... је признао да се опасност од бекства смањивала како се продужавало трајање притвора ... Међутим, овај суд је сматрао да чиниоци које је навело оптужно веће не доводе у реалну сумњу постоја-

¹² Aleksandar Trešnjev, *op. cit.*, str. 73.

ње намере *W.* да побегне и легитимно би се могли сматрати довољним да покажу да та опасност још постоји. Нема разлога да Суд донесе другачији закључак (случај *W v. Switzerland*, 14379/88, 26. јануар 1993).¹³

... Надлежни судови су сматрали да постоји опасност да би подносилац представке могао да побегне уколико буде пуштен на слободу ... првенствено због његових веза с Либаном и, у неким случајевима, „његовог понашања“ ... као и запрећене казне... То су несумњиво околности које указују на опасност од бекства, а докази у списима указују на значај тих околности у овом предмету. Ипак, Суд запажа површност образложења које је, у вези с овим питањем, изнето у конкретним одлукама. Суд, затим примећује да су судски органи, иако се ова опасност нужно смањује протеком времена ... пропустили да тачно изнесу зашто у овом предмету има разлога да се верује да опасност од бекства опстаје више од пет година (случај *I A v. France*, 28213/95, 23. септембар 1998).¹⁴

Ометање поступка опструкцијом доказа као опциони разлог за одређивање притвора

Разлог зашто је законодавац предвидео да могућност доказне опструкције односно колузиона опасност (уништење, сакривање, измена или фалсификовање доказа или трагова кривичног дела од стране окривљеног, или ометање поступка утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче) буде један од разлога за одређивање притвора јесте тежња да се сачува аутентичност доказа.

Законодавац дакле доказну опструкцију као разлог за одређивање притвора, с једне стране – стриктно везује за окривљеног, односно његово потенцијално деловање, док, с друге стране – доказну опструкцију дели у односу на две врсте доказа: а) материјалне и б) оне који произлазе из одређених личних извора доказа, тј. из исказа одређених лица. Доказна опструкција у смислу чл. 211 ст. 1 тач. 2), мора потенцијално потицати од окривљеног, а не и од других лица, али се може сматрати да постоји таква опасност и ако се оцени да постоји вероватноћа да окривљени, ако би био на слободи, кроз контакт са другим лицима, њиховим посредством или коришћењем тих лица, индиректно може остварити одређене облике доказне опструкције утврђене у чл. 211 ст. 1 тач. 2).¹⁵

У сваком конкретном случају ваља ценити да ли постоји могућност доказне опструкције од стране окривљеног, те самим тим, и да ли је оправдано одредити притвор на основу овог опционог разлога. То би на пример, према Шкулићу и Илићу, „био случај уколико се поуздано зна или основано претпоставља постојање још неких материјалних доказа, за које се верује да их је окривљени сакрио или да зна где се налазе, али при том, органима кривичног поступка није познато где су ти докази, или су они из других разлога органу поступка недоступни, а ако

¹³ Jeremy McBride, *op. cit.*, str. 63.

¹⁴ *Ibid.*, str. 63-64.

¹⁵ Milan Škulić, Goran Ilić, *op. cit.*, str. 36-37.

би окривљени био на слободи, он би такве материјалне доказе могао да уништи. Такав би случај на пример, био уколико није пронађено средство извршења кривичног дела, попут пушке из које је испалено зрно којим је погођен пасивни субјект кривичног дела, а која би била драгоцен доказ, како због балистичког вештачења, тако и ради проналажења на њој идентификационих трагова који потичу од окривљеног.¹⁶

Постоји велики број судских одлука које указују на постојање колузионе опасности. На пример: *када саслушани окривљени дају различите исказе о учешћу и улози окривљених у извршењу кривичних дела, при чему су у пријатељским односима са другоокривљеним који још није саслушан јер је у бекству (ВСС, Кж. бр. 2870/08, од 19. новембра 2008); када је отац окривљеног долазио код оштећених у намери да их убеди да измене свој исказ у коме терете окривљеног, наговештавајући им да ће им возило, које им је одузето, у том случају бити враћено (ОСБ, Кж. бр. 3375/03 од 18. новембра 2003).*¹⁷

Пракса Европског суда за људска права познаје ометање поступка опструкцијом доказа као разлог због ког се одређује притвор, уколико у конкретном случају постоји. То се види из следећих случајева из праксе овог суда.

*... Суд сматра да је тешко схватити како би те опасности [да ће се вршити утицај на сведоке и да ће докази бити уништени] могле да осцилују на такав начин. Но, Суд ипак прихвата – како су надлежни судски органи запазили – да су опасности биле очигледне услед личности подносиоца представке и његовог става током истраге. Међутим, иако се њима оправдавао притвор на почетку истраге, околности у вези с ризиком од утицаја на сведоке су нужно постепено губиле на значају, како је неколико сведока у предмету саслушано и истрага настављена. Тачно је да је истрага спроведена након провалне крађе 4. маја 1993. године у кући г. И. А. показала да је провала извршена на његов захтев, како би се уклонили одређени документи... Лако је разумети да би један догађај такве природе могао навести истражне органе да страхују да би, уколико буде пуштен на слободу, окривљени могао покушати да прикрије остале доказе. Међутим, из списка предмета може се видети да је у фази поступка када се десила провална крађа већина доказа већ била прикупљена – штавише, 24. октобра 1994. године истражни судија је наложио уклањање печата с куће подносиоца представке... (случај I A v. France, 28213/95, 23. септембар 1998).*¹⁸

Једини други основ за продужавање притвора подносиоцу представке био је закључак домаћих судова да би подносилац представке могао уништити доказе, ометати правду или поново извршити кривично дело. Суд прихвата да би се у почетним фазама истраге опасношћу од мешања у спровођење правде подносиоца могло оправдати њено задржавање у притвору. Међутим, након што су докази прикупљени, тај основ је постао небитан (случај Мамедова в. Русија, 7064/05, 1. јуни 2006).¹⁹

¹⁶ Ibid, str. 37.

¹⁷ Aleksandar Trešnjević, op. cit, str. 74.

¹⁸ Jeremy McBride, op. cit, str. 66.

¹⁹ Ibid.

Опасност од понављања, довршавања или чињења кривичног дела којим окривљени прети као опциони разлог за одређивање притвора

Овај разлог за одређивање притвора се заснива на одредби Законика да ће окривљени 1) поновити кривично дело или 2) довршити покушано кривично дело или 3) учинити кривично дело којим прети, али под условом да особите околности указују да ће претходно наведене радње бити учињене у кратком временском периоду. Шта се сматра под кратким временским периодом треба ценити у сваком конкретном случају. То свакако не значи да се ради о ситуацији да ће окривљени у далекој будућности нпр. поновити кривично дело, већ напротив, то значи да ће дело поновити чим то буде у могућности.

Према Шукулићу и Илићу, „јавни тужилац када предлаже одређивање притвора из овог разлога, односно суд када га из тог разлога одређује, морају у одговарајућој процесној форми учинити у високом степену вероватним, да постоји могућност таквих нових, односно поновљених криминалних активности окривљеног у неком будућем кратком временском периоду“.²⁰

Досадашња судска пракса у Србији у овој области је доста богата.

Неки карактеристични случајеви су: *када је окривљени извршио кривично дело у стању алкохолне опијености, при чему из налаза и мишљења вештака неуропсихијатра произлази да се окривљени налази у фази алкохолне зависности и да постоји опасност да ће извршити исто или слично кривично дело (ОСБ, Кж. бр. 1348/03 од 7. маја 2003); када је у периоду од 2004. до 21.6.2005. године полиција шест пута интервенисала због сукоба између окривљеног и његове супруге, по пријави супруге да је муж туче (ОСБ, Кж. бр. 1824/2005 од 11. јула 2005), када окривљени прети извршењем кривичног дела, без обзира на то што се поводом тог дела води поступак (ОСБ, Кж. бр. 3336/03 од 13. новембра 2003), и др.*²¹

Пракса Европског суда за људска права познаје и опасност од чињења новог кривичног дела окривљеног као разлог због ког се одређује притвор, уколико у конкретном случају постоји. То се види из следећих случајева из праксе овог суда.

*Када је реч о опасности од даљег вршења кривичних дела, позивање на претходне активности подносиоца представке не може бити довољан основ за одбијање захтева да буде пуштен на слободу... (случај Muller v. France, 21802/93, 17. март 1997. године).*²²

У образложењу низа одлука о одређивању притвора, домаћи судови су наводили вероватност да ће подносилац представке даље вршити кривична дела, као додатни основ којим су оправдавали продужавање притвора. С тим у вези, Суд запажа да судски органи нису поменули ниједну конкретну чињеницу којом би поткрепили свој закључак да постоји опасност да ће подносилац представке даље вршити кривична дела. Суд такође не дели мишљење домаћих органа власти да је, у ситуацији када су

²⁰ Milan Škulić, Goran Ilić, *op. cit.*, str. 41.

²¹ Aleksandar Trešnjević, *op. cit.*, str. 76-77.

²² Jeremy McBride, *op. cit.*, str. 68.

све оптужбе против подносиоца представке, изузев једне, биле поднете у вези с његовим активностима на функцији градоначелника Томска, а он био суспендован са тог места, постојала реална опасност да ће подносилац представке починити нова кривична дела (случај Александр Макаров в. Русија, 15217/07, 12. март 2009. године).²³

Тежина кривичног дела и „узнемирења јавности“ као опциони разлог за одређивање притвора

Овај разлог за одређивање притвора обухвата следеће кумулативне услове, прописане у чл. 211 ст. 1 тач. 4) ЗКП-а.

Први кумулативни услов: а) да је за кривично дело које се окривљеном ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или б) да је првостепеном пресудом изречена казна затвора од пет година.

Други кумулативни услов: да су начин извршења кривичног дела или тежина последице кривичног дела довели до узнемирења јавности.

Трећи кумулативни услов: да је то узнемирење јавности такво да може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

„Узнемирење јавности“ побуђује низ критика у правној теорији. Тако, сматра се да „одредба из чл. 211 ст. 1 у делу који се односи на узнемирење грађана као разлог за притварање окривљеног је, с једне стране, веома лоше правно-технички формулисана, док је она с друге стране, изузетно недемократског карактера“²⁴. Осим тога, сматра се нелогичним решењем да се притвор одреди према окривљеном због тога што су начин извршења или тежина последице кривичног дела довели до узнемиравања јавности јер, није јасно на који начин суд оцењује да је дошло до тога, нити којим критеријумима се руководи када закључује да би то могло довести до угрожавања несметаног и правичног вођења кривичног поступка.²⁵

И у судској пракси у Србији појам узнемирења јавности побуђује велико интересовање.

Тако се, с правом, наводи да узнемирење јавности мора постојати у тренутку доношења одлуке о томе да ли је неопходно задржавање окривљеног у притвору (АСБ, Кж2. По1 бр. 63/12 од 21. фебруара 2012). У следећој одлуци се иде корак даље и расправља питање узнемирења јавности не само приликом одређивања већ и приликом продужења притвора, па се наводи да за продужење притвора није довољно да је до узнемиравања јавности дошло у одређеном тренутку, већ је потребно да оно траје и да постоји и у моменту доношења одлуке о продужењу притвора (АСБ, Кж2. По1 бр. 56/12 од 14. фебруара 2012). Под узнемирењем јавности се не може сматрати узнемирење оштећених, без обзира на њихов број (АСБ, Кж2. По1 бр. 56/12 од 14. фебруара 2012). Све ове одлуке нам указу-

²³ Ibid, str. 69.

²⁴ Milan Škulić, Goran Ilić, op. cit, str. 44.

²⁵ Samra Dečković, Mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, Pravne teme, vol. 2, br. 4, 2014, 180-189, str. 187.

ју да судови не потежу олако за одређивањем притвора када је у питању узнемирење јавности. У једној одлуци суда се наводи да је суд приликом прихватања постојања наведеног притворског основа дужан да тачно и одређено изнесе на који начин узнемирење јавности може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка (АСБ, Кж2. По1 бр. 55/12 од 24. фебруара 2012).²⁶

Пракса Европског суда за људска права познаје једну манифестациону форму овог опционог разлога за одређивање притвора, у виду претње по јавни ред и заштите притвореника као разлог због ког се одређује притвор, уколико у конкретном случају постоји. То се види из следећег примера из праксе.

... Суд прихвата да, из разлога посебне тежине и реакције јавности поводом одређених кривичних дела, може бити изазвана узнемиреност друштва овим делима, чиме се може оправдати притвор у преткривичном поступку, на неко време, свакако. У изузетним околностима, овај чинилац би се стога могао узети у обзир у сврхе које предвиђа Конвенција, а у сваком случају, уколико домаћи закон препознаје ... појам ремећења јавног реда проузрокованог неким кривичним делом. Међутим, тај основ се може сматрати као релевантан и довољан само под условом да се заснива на чињеницама које могу да покажу да би се пуштањем оптуженог лица на слободу заиста реметио јавни ред. Осим тога, притвор би и даље био легитиман само уколико би јавни ред заиста остао угрожен; продужавање притвора се не може употребити услед очекивања осуде на казну затвора... Поменути услови нису били испуњени у овом предмету, с обзиром да се и ове одлуке које донекле иду у прилог овом основу, само на апстрактан начин, позивају на природу кривичног дела у питању, околности под којима је почињено и, повремено, на реакције родбине жртве... Суд прихвата да у неким случајевима безбедност лица под истрагом захтева продужавање притвора, на неко време, свакако. Међутим, то може бити случај само у изузетним околностима у вези с природом кривичних дела у питању, условима у којима су извршена и контекста у којем су почињена... Овај основ су ... судски органи наводили повремено, као да су опасности које прете подносиоцу представке редовно нестајале и поново се појављивале. Штавише, у ретким одлукама, које се односе на чиниоце којима се може објаснити зашто је било потребно заштити подносиоца представке помиње се опасност од „осветничких напада породице жртве“ или „освета“ ... или „страх“ који је испољио подносилац представке поводом „често варварских и неправедних [либанских] обичаја“ ... Конкретно, поменуте одлуке пропуштају да прецизирају зашто би постојала таква потреба заштите подносиоца, када готово цела породица жртве живи у Либану (случај I A v. France, 28213/95, 23. септембар 1998).²⁷

Закључак

У раду је детаљно било речи о разлозима за одређивање притвора, прописаним одредбама актуелног Законика о кривичном поступку. У том смислу, први и основни услов да би се уопште могао одредити притвор у односу на неко лице је-

²⁶ Aleksandar Trešnjević, *op. cit.*, str. 78-79. Vidi i: Jelena Matijašević-Obradović, *Krivično procesno pravo, opšti deo*, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2016, str. 228.

²⁷ Jeremy McBride, *op. cit.*, str. 69-70.

сте основана сумња да је оно учинило кривично дело. Поред овог основног услова, који сам по себи није довољан, потребно је да постоји и један од четири следећа опциона разлога, алтернативно постављена у одредбама Законика: 1) опасност од бекства, 2) ометање поступка опструкцијом доказа, 3) опасност од понављања, довршавања или чињења кривичног дела којим окривљени прети, 4) тежина кривичног дела и узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Не спорећи аргументоване примедбе водећих представника кривичнопроцесне теорије на рачун одређених актуелних законских решења, што се у случају притвора као најстроже од свих предвиђених мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка, првенствено мисли на дефинисање основане сумње као основног услова за одређивање притвора, може се закључити да одредбе актуелног Законика о кривичном поступку целовито и прецизно уређују разлоге на основу којих притвор може бити одређен.

Литература

[1] Bejatović, S., et al., *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2013.

[2] Dečković, S., Mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, *Pravne teme*, vol. 2, br. 4, 2014, str. 180-189.

[3] Matijašević-Obradović, J., *Krivično procesno pravo, opšti deo*, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2016.

[4] McBride, J., *Human rights and criminal procedure – the Case law of the European Court of human rights*, Savet Evrope – Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2009.

[5] Škulić, M., Ilić, G., *Vodič za primenu Zakonika o krivičnom postupku – sa tekstom Zakonika*, Paragraf Co d.o.o. i Paragraf Lex d.o.o, Beograd, 2013.

[6] Trešnjev, A., *Razlozi za određivanje pritvora prema novom Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije*, Zbornik radova „Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2012.

[7] Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006.

[8] Zakonik o krivičnom postupku, „Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.